

Inga Persson (utg):

Generating Equality in the Welfare State. The Swedish Experience

I slutet av 1960-talet medverkade jag i en liten bok om fördelningspolitik, utgiven av socialdemokratiska studentförbundet. Bland de mer kända författarna märktes Assar Lindbeck och Kjell-Olof Feldt. Vid den tiden fanns knappast någon fördelningsstudie efter Ragnar Bentzels avhandling *Inkomstfördelningen i Sverige* från tidigt 1950-tal. Trots att vår bok, *Välståndsklyftor och standardhöjning* var ytterligt primitiv, både metod- och data-mässigt, väckte den en enorm uppmärksamhet. TV:s nyhetsprogram rapporterade om den och många dagstidningar recenserade och diskuterade den.

Jag kan inte undgå att erinra mig detta, när jag läst den uppsatssamling som Inga Persson redigerat för Maktutredningen, *Generating Equality in the Welfare State. The Swedish Experience* (Norwegian University Press, Oslo 1990). Inga Perssons bok illustrerar den samhällsekonomiska forskningens enorma utveckling i Sverige under det senaste kvartssekle. Denna bok behandlar fördelningsproblemen ur flera olika aspekter, avseende inkomster, formögenheter, arbetsmarknaden och samhällsklasser. Det finns numera en stor

tillgång på data från socialförsäkringssystemet, parternas lönestatistik, Levnadsnivåundersökningarna, HINK-data, HUS-data, taxeringsstatistik m m.

Det är viktigt att det har gjorts en ingående studie, som sträcker sig från 1970-talet till senare hälften av 1980-talet. De flesta uppsatser omfattar perioden fram till 1987-88 och därmed undviks de speciella effekterna av den extrema överhettningen 1989-90 liksom kollapsen av många uppblåsta förmögenhetsvärden och inkomster 1991-92.

Tolv uppsatser

Boken innehåller tolv uppsatser och jag inskränker mig till korta kommentarer om varje enskild uppsats. Joachim Vogels är en av de första i boken. Den utgör en sammanställning av Vogels tidigare publicerade rapporter baserade på SCBs sk Levnadsnivåundersökningar. Det är en mycket bred studie som redovisar en rad karaktäristika om välfärdens fördelning i Sverige och hur tendenserna har varit över tiden. Det gäller social rörlighet, utbildning, sysselsättning - arbetslöshet, inkomst - förmögenhet, bostadsförhållanden och tillgång till konsumtionskapitalvaror. Enligt Vogels analyser har välfärden utjämnats i de flesta avseenden under tioårsperioden efter 1975. När indikatorerna relateras till klasstillhörighet konstaterar Vogel att klassamhället försvagats vad gäller de materiella levnadsvillkoren.

Ligger det i demokratins väsen att klasserna utplånas eller att i varje fall klassamhället luckras upp och blir mindre framträdande? Sverige är en relativt gammal och stabil demokrati och vårt land har en av de jämnaste inkomstfördelningarna bland de industrialiserade länderna med ett effektivt omfördelningssystem baserat på skatter, transfereringar och offentlig konsumtion. Vogel ställer dessa frågor men han är inte säker på svaret. För det första kan man finna exempel på gamla

demokratier där utjämningstendenserna upphört eller förbytts i sin motsats (USA, Storbritannien). För det andra finns det klara indikationer på att utvecklingen i Sverige håller på att vända. Det är möjligt att det är en tillfällig uppbromsning i tendensen mot ökad jämlikhet, men det kan också vara ett trendbrott. Den nuvarande regeringen har uttalat sitt ointresse för fördelningspolitik och betonat tillväxt som det övergripande målet. Dessutom kan man konstatera att tendensen till löneutjämning i Sverige bröts omkring 1983, då de centrala avtalen ersattes av mer decentraliserade förhandlingar. Detta framgår av Douglas Hibbs uppsats i boken. Skattereformerna, särskilt den stora som genomfördes för 1991 års inkomster, och den nuvarande regeringens uppluckring av kapitalbeskattningen är tendenser i samma riktning.

Det väsentliga kanske inte är demokratin som styrelseform utan industrialismen och den ekonomiska tillväxten. Industrialiseringens strukturförändringar medförde kanske en tendens till inkomstutjämning som bröts när industrisamhället nådde kulmen och industriproduktionen började ersättas av tjänsteproduktion. Vogel för olika resonemang omkring den uppsjö av data han presenterar om det svenska klassamhället. Det är bokens portaluppsats.

Politikens möjligheter

I en av de sista uppsatserna i boken diskuterar Robert Eriksson ett problem som ligger nära Vogels studie, nämligen politikens möjligheter att påverka den sociala rörligheten. Jag tycker några av de exempel Eriksson ger är oklara. Han pekar på bla jordbrukspolitiken, vilken genom strävan att rationalisera och skapa större brukningsenheter har påskyndat utflyttningen från jordbrukssektorn och därmed påskyndat den sociala rörligheten. Men vad är då jämförelsenormen? Den är inte klart angiven. En lämplig norm vore kan-

ske en helt avreglerad jordbrukssektor med total frihandel. I så fall torde politikens effekter bli mindre klara. Mot den normen torde även den svenska storleksrationaliseringen, med gränsskyddet som en förutsättning, bromsat omstrukturen och därmed den sociala rörligheten.

En förbisedd fråga i sammanhanget tycker jag är motsättningen mellan framgångsrik social utjämning och stor social rörlighet. Om jämlikheten breder ut sig med likvärdiga levnadsvillkor försvinner ett starkt incitament till "klättring på den sociala stegen". Stegen lutar då inte lika brant. Det är ett fenomen som framhålls av Anders Nilsson, när han diskuterar misslyckandet under de senaste decennierna – säg från början av 1970-talet – att utjämna rekryteringen till högre studier av studerande med olika sociala bakgrunder. Nilsson menar att när den ekonomiska och statusmässiga avkastningen av högre studier är liten, då kommer den familjekulturella bakgrunden att spela stor roll för karriärvalet. Å andra sidan, när avkastningen på investeringar i högre studier är hög, kan man föra vilken utbildningspolitik som helst och ändå få en utjämning av rekryteringen.

Kvinnornas situation

Det finns en egendomlighet i det relativt egalitära svenska samhället och det är kvinnornas situation. Lönepolitiken, främst LOs, har gjort mycket för att utjämna löneskillnaderna mellan män och kvinnor i samma yrken. Detta framgår av Inga Perssons uppsats i boken. Men knappast något modernt industriland har så utpräglat "kvinnliga yrken" som Sverige. Kvinnorna är koncentrerade till den offentliga sektorn, till tjänsteproduktion. Deras loner är visserligen i paritet med männens i samma jobb men de är starkt överrepresenterade i lågbetalda jobb. I själva verket är det kanske så att ett yrke som "invaderas" av kvinnor förlorar i re-

lativlön och i status. Så har det gått med läraryrkena. Tandläkarkarriären är inte vad den varit och läkarkåren är på väg att få ett stort kvinnligt inslag med risk för förlust av inkomstposition och status.

Ett annat särdrag i Sverige är frånvaron av kvinnor i beslutsviktiga positioner som bolagsstyrelser eller i ledande positioner inom politik och fackföreningar. Sverige går här miste om en stor potential vid sidan om de mer utpräglade klassbetingade förlusterna. Men utvecklingen mot lika lön torde ha vänt nu. Kvinnorna har varit stora vinnare genom LOs solidariska lönepolitik. Den av Hibbs påvisade reverse-ringen av löneutjämningen kommer antagligen att missgynna kvinnorna som grupp.

Förmögenhetsfördelningen

Anne-Marie Pålsson genomför en ingående analys av förmögenhetsfördelningen inom hushållssektorn, med speciell hänsyn till politiska åtgärder som devalveringarna, avregleringarna och skattereformerna. Hennes bidrag är viktigt att ha som jämförelsenorm vid studier av förmögenhetsfördelningens utveckling under 1990-talet, med ett hårdare konkurrens klimat och stark internationalisering.

En del uppsatser ägnas sektorstudier. Arne Karyd och Bo Södersten analyserar bostadsmarknaden ur ett fördelningsperspektiv. Södersten har skrivit i ämnet flera gånger tidigare och hans ståndpunkter är väl kända. Det är den enda uppsatsen i boken som har ett direkt politiskt budskap, framfört i tämligen polemisk ton.

Jan Ekbergs omfattande studier om den svenska invandringen redovisas i hans uppsats. Den ger en bild av hur det går för den invandrade arbetskraften. Ingenting tyder på att immigranterna skulle vara särskilt framgångsrika på arbetsmarknaden, men bilden är mycket splittrad. Det råder stora skillnader mel-

lan olika grupper av invandrare och flyktingar.

Ann-Charlotte Ståhlberg, analyserar de offentliga transfereringssystemen från fördelningssynpunkt vad avser livsinkomsterna. ATP-systemet, som är det viktigaste, ägnas störst utrymme. Fördelningsanalysen avser generationer, män – kvinnor och sociala klasser. Ståhlberg har specialiserat sig på pensionssystemet och kan basera sitt bidrag på ett tiotal uppsatser från 1980-talet.

Samhällsklimatet

Det är intressant att notera hur snabbt samhällsklimatet förändras. Anders Björklund inleder sin studie av arbetsmarknaden med orden: "Inget mål har varit viktigare för svensk ekonomisk politik än full sysselsättning." Från och med den 10 januari 1991 gäller inte det längre. I sin senaste finansplan överordnade den socialdemokratiska regeringen inflationsbekämpningen. Den nuvarande regeringen fortsätter på samma linje; sysselsättningen är nu av underordnad betydelse.

Den genomgripande politikomläggningen förtar på inget sätt värdet av Anders Björklunds redovisning av egna och andras forskning om arbetslöshetens och arbetsmarknadspolitikens fördelnings effekter. Det har ju äntligen genomförts en del utvärderingsstudier av de enorma resurser som vårt land satsar på arbetsmarknadspolitik. Frågorna gäller typiskt om chansen att få ett jobb blir bättre genom att en arbetslös går igenom arbetsmarknadsutbildning i stället för att gå arbetslös och om den framtida inkomsten påverkas positivt genom utbildningen. Märkligt nog visar svenska studier att chansen att få jobb ökar med tiden i öppen arbetslöshet. När det gäller inkomsteffekterna av arbetsmarknadsutbildning är resultaten tvetydiga. En del studier visar på positiva inkomsteffekter och andra att inga effekter finns.

Björklund framhåller dock som klart positivt den stora flexibiliteten i de svenska arbetsmarknadspolitiken och hur kraftigt sysselsättningen reagerar i uppsvingsperioder som 1986–1989. Genom arbetsmarknadspolitiska insatser hålls humankapitalet intakt och personer med stor risk för arbetslöshet förblir möjliga att rekrytera när konjunkturerna går upp. Den moderna proletariseringen genom långtidsarbetslöshet hålls nere.

Det är liv i Björklunds uppsats genom teoriansknytning av dataanalysen. Han håller noga på den vetenskapliga lödigheten i sina resonemang.

Socialpolitiska tillbakablickar

Många av uppsatserna i boken innehåller socialpolitiska tillbakablickar, inte minst Inga Perssons långa introduktionsuppsats. Många av uppsatserna innehåller också jämförelser med andra länder. En

uppsats av Björn Gustafsson och Hannu Uusitalo ägnas helt åt en jämförelse av inkomstfördelningen och omfördelningspolitiken mellan Sverige och Finland. Det är inte ointressant, men en jämförelse mellan Sverige och ett mer väsensskilt land, säg Storbritannien, Frankrike eller USA, skulle ha varit intressantare.

Det här är naturligtvis ingen bok att sträckläsa. Det är en bok att återvända till, som en viktig dokumentation av förhållandena i Sverige under de förlöpta två decennierna. Den kommer att behålla sitt värde för forskare under lång tid framdeles. Det ligger ett stort värde i att många av uppsatserna kompletterar varandra och stärker slutsatserna i de enskilda bidragen.

*Docent VILLY BERGSTRÖM
Fackföreningsrörelsens Institut
för Ekonomisk Forskning
Stockholm*